

Økologisk overvåking av vannfugl i Nordre Øyeren: NØFs vannfugltellinger 2023

SAMMENDRAG

Nordre Øyeren Fuglestasjon har også i 2023 overvåket vannfugltrekket i reservatet. Gjennom 37 tellinger har stasjonens personell inventert området fra Flateby-Østanes i sør til Sørumsneset i nord. Ved slutten av året (t.o.m. 3/12) har 90 688 individer blitt observert, fordelt på 2 725 observasjoner av 64 arter.

Våren på Østlandet ble preget av lave temperaturer, lite nedbør, og sen snøsmelting. Dette kombinert med relativt store mengder snø i Øyerens nedbørsfelt gjorde at mulighetene var til stede for storflom. Vårtrekket av de vanligste vannfuglartene forløp likevel som normalt, og det var ingen store avvik fra de siste 10 årene antallsmessig. Moderate temperaturer og lite nedbør i smelteperioden avverget storflom og muliggjorde i stedet lav vannstand (under 4.60 m, lokal høyde) og et godt vadertrekk de første ukene i mai. I midten av august kom derimot årets overraskelse i form av regnflommen «Hans».

Hans toppet ut på 6.74 m lokal høyde 13. august, men det skulle fortsatt ta nesten to måneder for vannstanden var tilbake til normalen rundt 4.80 m. Historisk var dette den første store sommerflommen siden Storofsen 1789, og derfor den høyeste sommervannstand målt i Øyeren siden NØF startet sine registreringer på 1970-tallet. Rent ornitologisk bød Hans derfor på en unik mulighet til å se effektene av en sommerflom på høsttrekket av vannfugl gjennom Øyeren. Ikke overraskende tømte Hans i praksis Øyeren for alle ender og vadere, mens gåsetallet ble halvert. I tillegg ble trekktoppen for de fleste vanntilknyttede artsgrupper forskjøvet med en måned.

GJENNOMFØRING

Nordre Øyeren Fuglestasjon (NØF) har fulgt vannfugltrekket i reservatet også i 2023. Stasjonens tellere har inventert området fra Flateby-Østanes i sør til Sørumsneset i nord under vår- og høsttrekket. Metoden vi bruker under disse tellingene er beskrevet i Fylkesmannsrapporten fra 2009 [1]. I år har vi klart å holde skjemaet med ukentlige tellinger fra mars til mai og fra august til desember og har ikke blitt nødt til å avlyse noen tellinger på grunn av vær eller sykdom. I tillegg har vi hatt tellinger annenhver uke gjennom vinteren, samt en sommertelling i juli. Det ble telt på følgende datoer: 1/1, 14/1, 29/1, 11/2, 26/2, 4/3, 12/3, 20/3, 27/3, 1/4, 10/4, 15/4, 22/4, 29/4, 6/5, 12/5, 16/7, 6/8, 11/8, 19/8, 26/8, 2/9, 10/9, 17/9, 24/9, 1/10, 8/10, 15/10, 20/10, 28/10, 4/11, 12/11, 18/11, 25/11, 3/12, 9/12 og 16/12, noe som bringer oss opp i 37 tellinger i 2023.

Dette er det 48. året NØF gjennomfører sine systematiske vannfugltellinger, og det er vanskelig å understreke hvor viktig denne dataserien er. Men de nærmere 300 felttimene/år kommer ikke av seg selv. I år har vi mottatt støtte fra Statsforvalteren i Oslo og Viken (SOV; 20 000 kr), Viken Fylkeskommune (20 000 kr), Bess Jahres stiftelse (15 000 kr) og Birdlife Norge (5 000 kr). På denne måten har vi klart å fullfinansiere feltlønn og kjøregodtgjørelse for våre tellere, kompensere søknads- og rapporteringsarbeidet, samt finansiere vedlikehold av nødvendig digital infrastruktur.

NØFs vannfuglregistreringer fra 1976 til dags dato er tilgjengelig på Artsobservasjoner.no via lenken www.artsobservasjoner.no/ViewSighting/SearchStoredQuery/3420137. Vi presenterer også våre data grafisk sammenstilt med vannstandsdata fra Glommens og Laagens brukseierforening (GLB), i sanntid ettersom de registreres, på nettsiden www.noef.no/grafikk.php. Her kan man velge art, artsgrupper, tidsintervall (1976 – dd) og vannstand. Det går også an å kombinere arter, lagre søket og dele det. I tiden som kommer vil vi også legge til et nytt visningsvalg for isforhold. Grafer, trender og bilder fra tellingene deles fortløpende på vår [Facebookside](#).

RESULTATER

Ved slutten av året har 90 688 individer blitt talt opp, fordelt på 2 725 observasjoner av 64 fuglearter (**Tabell 1**). Vi kan selvfølgelig ikke vite sikkert hvor mange individer disse observasjonene representerer. En del individer oppholder seg lenge i området og blir talt på flere etterfølgende tellinger, mens andre trekker raskt gjennom Nordre Øyeren. Dette er et akseptabelt resultat sammenliknet med snittet de siste 10 årene (2013-2022), som ligger på 58 arter og 81 300 individer. Som i tidligere rapporter har vi valgt å sammenlikne årets trekk for enkelte artsgrupper (gjess, gressender og vadere) og karakterarter (grågåås, krikkand og brushane) med den gjennomsnittlige trekkkurven for de siste 10 årene ± standard feil (S.E; **Figur 1**). Disse har vi lagt ovenpå årets vannstandskurve for Øyeren (lokal vannstand).

Tabell 1. Arter og antall individer observert under NØFs vannfugltellinger i 2023 *

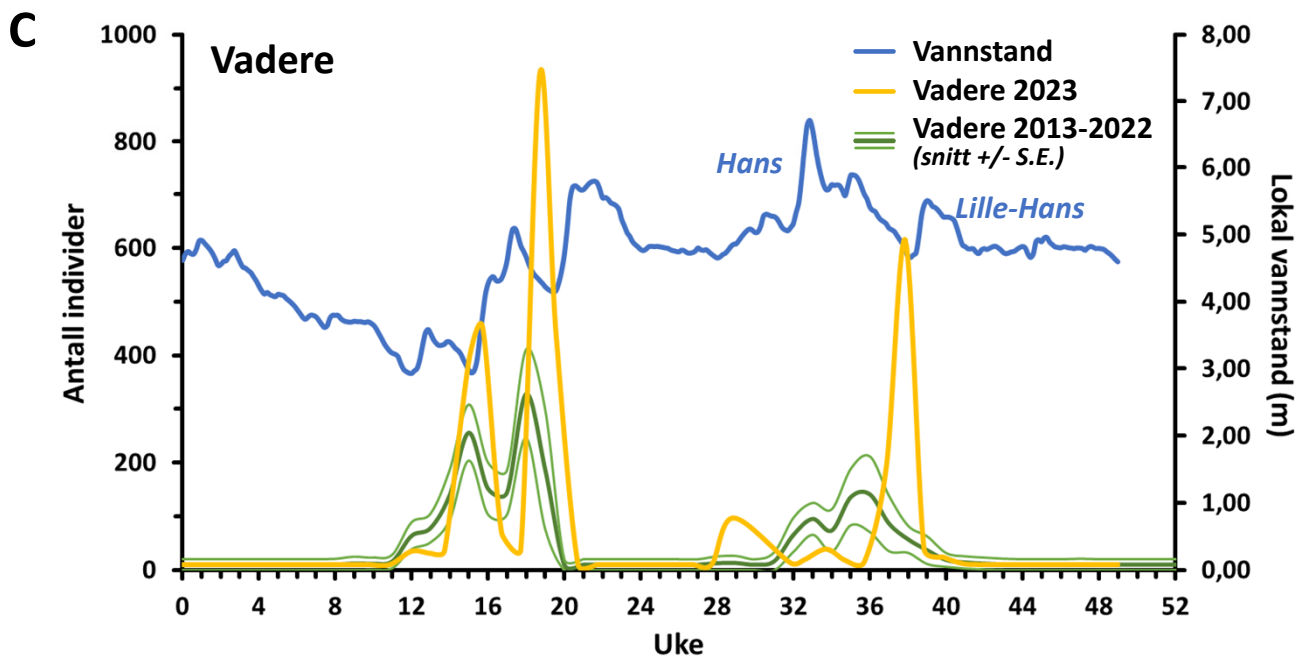
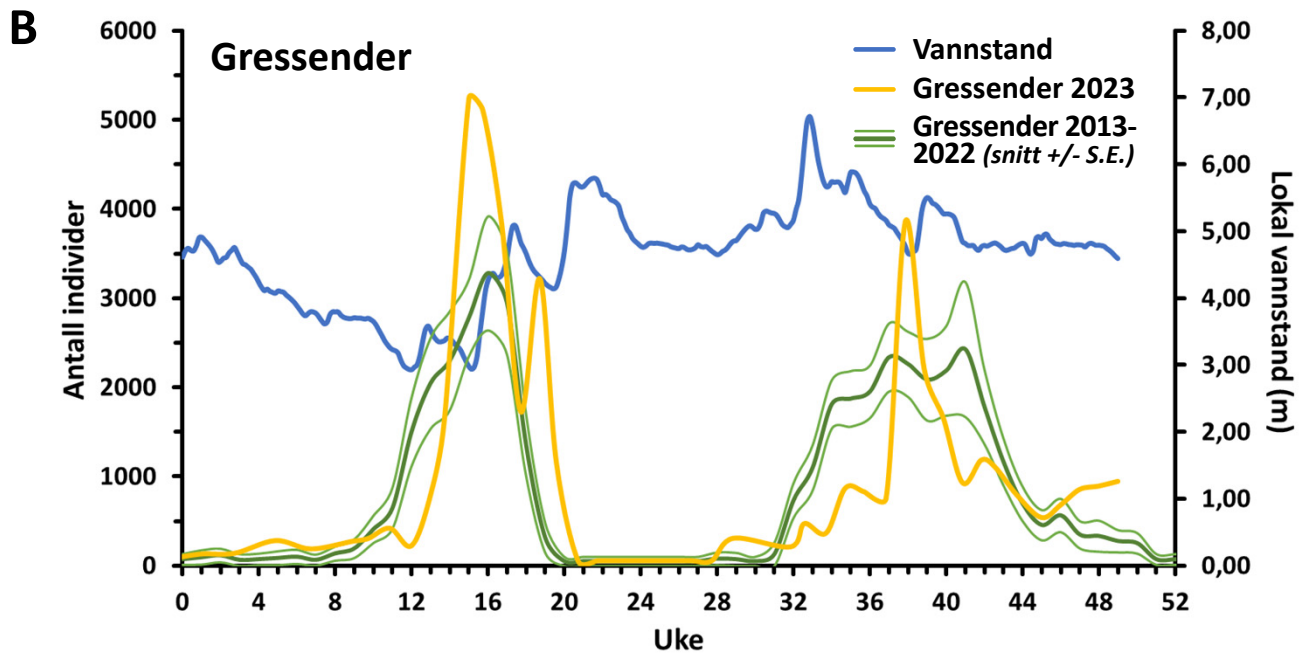
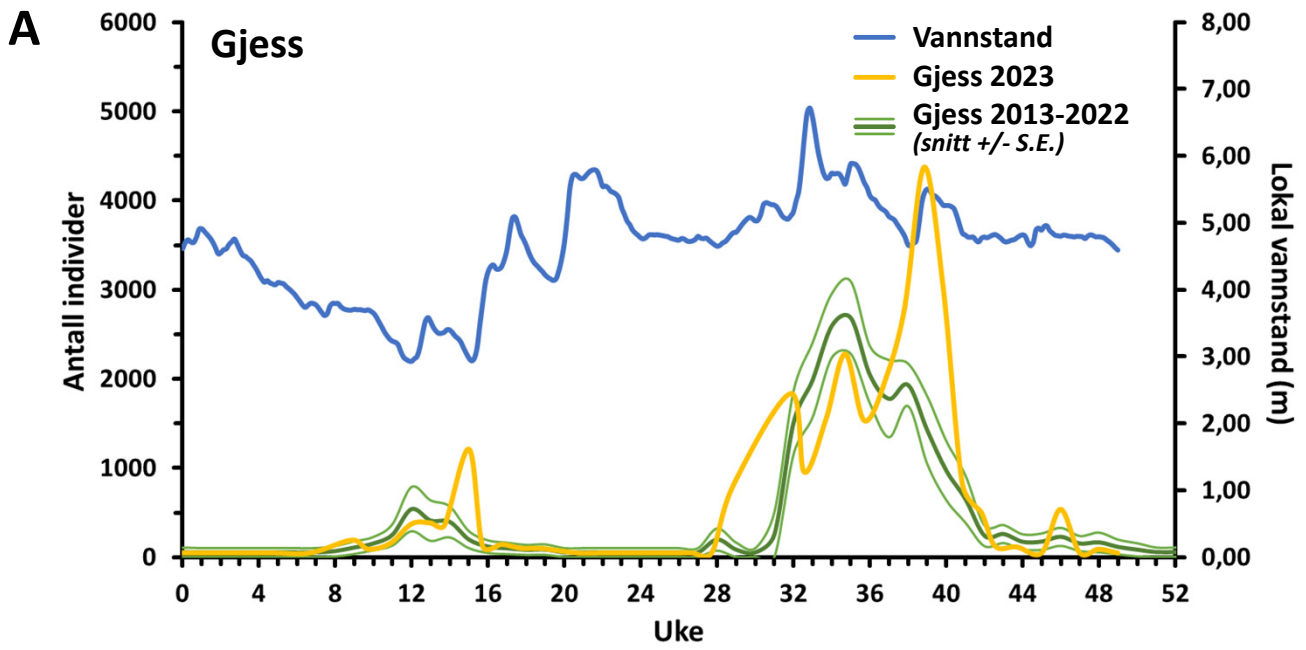
Knoppsvane (3 762)	Skjeand (48)	Smålom (10)	Tundralo (5)	Strandsnipe (82)
Sangsvane (4 561)	Brunnakke (6 111)	Horndykker (7)	Vipe (155)	Grønnstilk (538)
Kortnebbgås (1 695)	Krikkand (17 902)	Toppdykker (132)	Brushane (262)	Rødstilk (19)
Tundragås (5)	Knekkand (1)	Storskarv (1 739)	Sandløper (2)	Sotsnipe (1)
Taigasædgås (120)	Taffeland (160)	Egretthege (14)	Myrsnipe (327)	Gluttsnipe (435)
Grågåås (17 839)	Bergand (4)	Gråhegre (215)	Tundrasnipe (3)	Hettemåke (936)
Stripegås (3)	Toppand (732)	Vannrikse (1)	Temmincksnipe (9)	Fiskemåke (1 154)
Kanadagås (2 794)	Svartand (35)	Sothøne (117)	Dvergsnipe (6)	Sildemåke (142)
Hvitkinngås (2 913)	Kvinand (2 824)	Trane (93)	Enkeltbekkasin (53)	Gråmåke (773)
Gravand (16)	Laksand (2 040)	Tjeld (153)	Lappspove (1)	Svartbak (33)
Stokkand (18 117)	Siland (1)	Dverglo (4)	Småspove (6)	Makrellterne (177)
Snadderand (26)	Lappfiskand (4)	Sandlo (68)	Storspove (654)	Lomvi (3)
Stjertand (105)	Storlom (9)	Heilo (82)	Skogsnipe (103)	

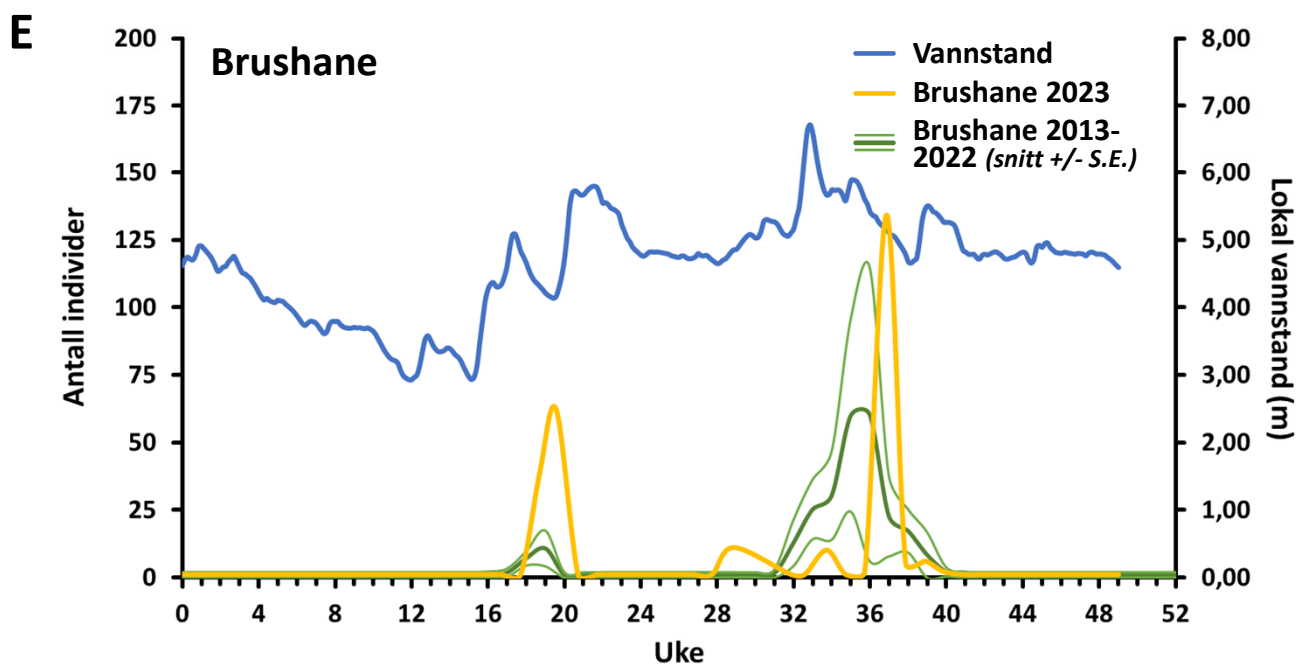
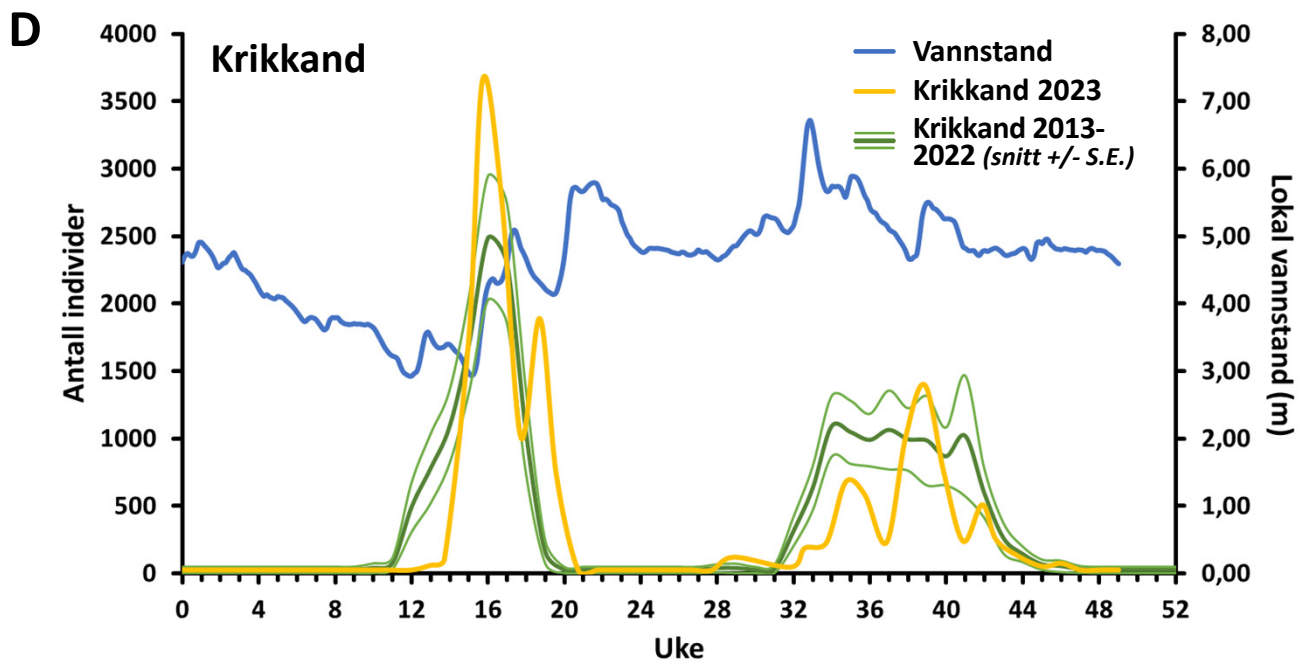
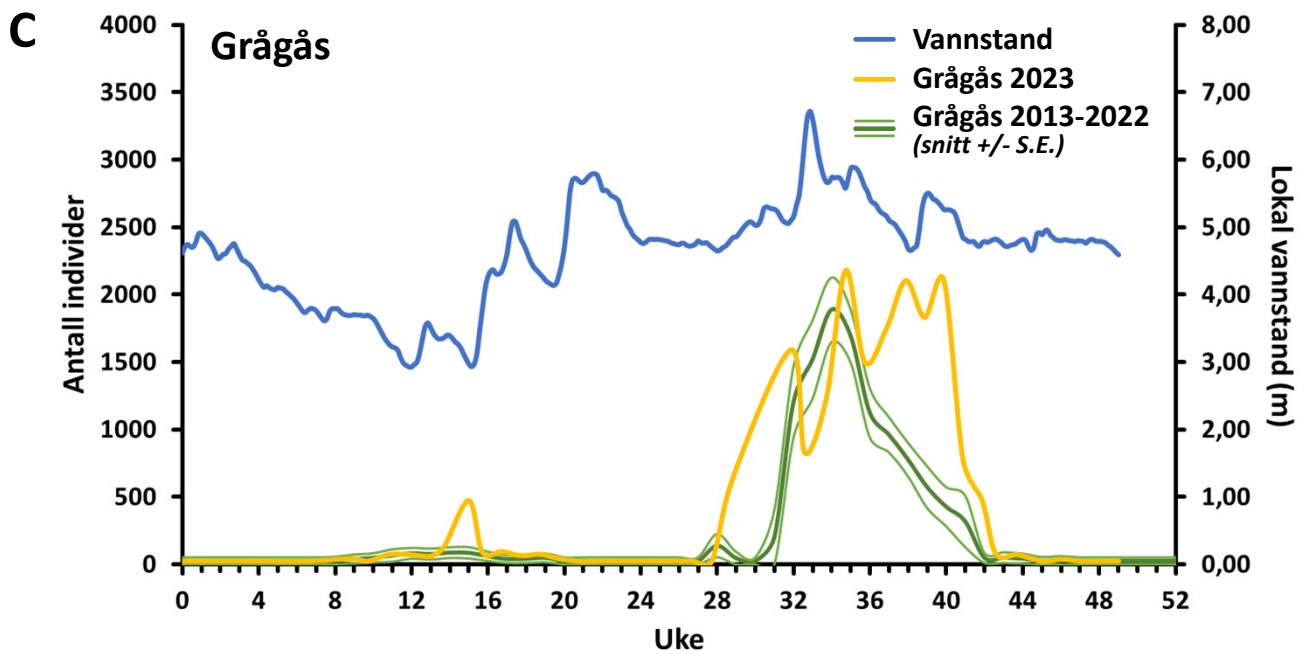
* Trekkurver for 2023 og 10-årsnitt er gjengitt grafisk i Figur 1 for artene i **blått**, samt de tilhørende artsgruppene.

Våren på Østlandet ble preget av lave temperaturer, lite nedbør, og sen snøsmelting. Det lille gåsetrekket som går gjennom Øyeren på våren toppet ut i uke 15 da vannstanden var på sitt laveste (**Figur 1A**). Det blir stadig flere grågjess som raster på Øyeren under vårtrekket selv om det fortsatt er langt igjen til forholdene på høsten. Gressandtrekket fulgte i ukene 14-20 (**Figur 1B**). Denne artsgruppen som domineres av krikkand (**Figur 1E**), stokkand og brunnakke, fikk en midlertidig «stopp» i trekket i uke 18 (**Figur 1B**). Også i år gjennomførte regulanten en midlertidig vannstands-heving i april, og det er grunn til å tro at vannstand som lå over 4.60 m i hele uke 18 gjorde Øyeren mindre aktuell for næringssøk for de minste endene. Dette er i tråd med den negative sammenhengen mellom vannstand og vannfugl som har blitt godt dokumentert av NØF gjennom årene [2-5].

Våren 2023 var lang, og snøsmeltinga lot vente på seg. Store mengder snø i Øyerens nedbørsfelt gjorde at mulighetene var til stede for storflom. I slutten av april viste GLBs prognoser en 20% sjanse for storflom i mai. Men moderate temperaturer og lite nedbør i smelteperioden avverget dette og muliggjorde i stedet lav vannstand (under 4.60 m) og et godt vadertrekk de første ukene i mai (**Figur 1C**).

Figur 1. Vannfugltrekket 2023 Trekkurver for de angitte artene og artsgruppene for 2023 (**gul**), sammenstilt med gjennomsnittlig trekkurve ± S.E. (standard feil) for de siste 10 år (**grønn**) og lokal vannstand Øyeren 2023 (**blå**). Lokal vannstand er regnet ut ved følgende formel: vannstand for Øyeren v/Mørkfoss (Nr:2.125.0) – 96,54 cm.

NØF karakteriserer gode vaderår på Øyeren som år der > 500 vadere raster samtidig på Svellet nord i reservatet. I år nådde vi toppen 9. mai med 1 365 individer, dominert av grønnstilk og gluttsnipe. Totalt rastet et sted mellom 1 500 og 6 000 individer på Svellet denne våren. En av artene som bruker Øyeren og Svellet både på vår- og høsttrekk er den rødlista arten brushane (VU). Noen hundretalls brushaner raster på Øyeren årlig (**Figur 1E**), og det var positivt å se at vi kunne registrere den høyeste dagsnoteringen på våren (110 ind.) av denne arten på nærmere 30 år. Vadertrekket på våren er ikke alltid lett å fange opp med de regelmessige vannfugltellingene, men NØF og andre observatører gjennomførte ekstratellinger på Svellet i første halvdel av mai.

Sommeren forløp som vanlig og høsttrekket av vadere og gjess startet som normalt i juli (**Figur 1A-C**). Men akkurat idet antallet gjess og vadere var i ferd med å ta seg opp kom årets store overraskelse i form av regnflommen «Hans» (**se markering i Figur 1C**). Plutselig var NØFs stasjonsbygg på Årnestangen truet av flom, og vi måtte evakuere løssøre og sikre hytter, boder, båt og brygge. Det gikk med mange timer på dugnad, men vi klarte likevel å gjennomføre alle årets planlagte tellinger.

Hans toppet ut på 6.74 m lokal høyde 13. august, men det skulle fortsatt ta nesten to måneder for vannstanden var tilbake til normalen rundt 4.80 m (**Figur 1**). Historisk var dette den første store sommerflommen siden Storofsen 1789, og derfor den høyeste sommervannstand målt i Øyeren siden NØF startet sine registreringer på 1970-tallet. Rent ornitologisk bød Hans på en unik mulighet til å se effektene av en sommerflom på høsttrekket av vannfugl gjennom Øyeren. Ikke overraskende tømte Hans i praksis Øyeren for alle ender og vadere, mens gåseantallet ble halvert (**Figur 1A-C**). I tillegg ble trekktoppen forskjøvet med en måned for de fleste vanntilknyttede artsgrupper. Interessant nok steg antallet vannfugl når Hans begynte å trekke seg tilbake i uke 37-38, bare for å bli presset videre i uke 39 da «Lille-Hans» meldte sin ankomst (**se markering i Figur 1C**). Ser man på kurvene i **Figur 1** er det åpenbart at spesielt vadere og de mindre gressendene fikk veldig begrensede rastemuligheter på Øyeren i høst.

Nordre Øyeren Fuglestasjon har ingen god oversikt over gjennomsnittlig oppholdstid for de ulike vannfuglartene som raster på Øyeren. Det er likevel god grunn til å tro at de fleste vannfuglartene som fanges opp i NØFs tellinger fikk mindre mulighet til å hvile og raste her i år. Hvorvidt dette tvang fuglene videre sørover eller ut til andre ikke-flomrammede områder i nærheten vet vi ikke. Kommende sesong vil muligens kunne si noe om hvordan de ulike bestandene ble påvirket.

Verdi for forvaltningen

Lange, standardiserte tidsserier med artsdata, slik som NØFs vannfugltellinger, er verdifulle for forvaltningen på flere måter. Den økologiske overvåkingen av vannfugl i Nordre Øyeren gir muligheter for å avdekke endringer i reservatets fuglefauna og dens kvaliteter (diversitet, produktivitet og motstandsdyktighet). Det ville for eksempel ikke vært mulig å si noe om omfanget av effektene av vannstandsøkningen i høst, hvis ikke vi hadde historiske trekkdata å sammenlikne med. Når slike hendelser oppstår, kan våre data analyseres direkte, fordi tidsserien fungerer som sin egen kontroll. I tillegg kan våre vannfugldata sammenstilles med andre data for å forsøke å si noe om endringer i bestander regionalt eller nasjonalt.

I 2023 har NØF i tillegg jobbet med en modell som kan brukes til å forutsi omfanget av årets vårtrekk av vadere. Her bruker vi ornitologiske, hydrologiske og meteorologiske data i et forsøk på å avdekke sammenhengene som gir gode, hhv. dårlige, vaderår på Øyeren. I den sammenheng har vi sett behovet for en base med isdata fra Øyeren. I samarbeid med GLB vil vi i løpet av våren 2024 etablere en slik database som vil strekke seg tilbake til 1976.

REFERANSER

1. Kvebæk Y. mfl. (2009). Nordre Øyeren - Trend, trekkprofil og preferanseområde for viktige vannfuglarter. Fylkesmannen i Oslo og Akershus, 69 s.
2. Wilson J. (1996). Forholdet mellom vannstand og forekomst av våtmarksfugler under vårtrekket i Nordre Øyeren 1973-1994. Nordre Øyeren fuglestasjon, 240 s.
3. Dale S. (2002). Miljøfaglige undersøkelser i Øyeren 1994-2000. Vannstandens betydning for våtmarksfugl. Akershus Fylkeskommune, 94 s.
4. Sæther T. mfl. (2018). Sluttrapport fra vaderregistreringer på Årnestangen 2015-2018. Nordre Øyeren fuglestasjon, 17 s.
5. Sæther T. mfl. (2018). NØFs vannfugltellinger i Nordre Øyeren - kortrapport 2018 og regresjonsanalyser i forbindelse med flomtappingsprosjektet. Nordre Øyeren fuglestasjon, 3 s.